

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARI SHUKRONALIKNI IFODALOVCHI BIRLIKLARNING TARIXIY VA ETIMOLOGIK KELIB CHIQISHI

Rahimova Shahnoza Jo‘raqulovna

Termiz davlat pedagogika instituti,

Amaliy ingliz tili kafedrasida o‘qituvchisi

ИСТОРИЯ И ЭТИМОЛОГИЧЕСКОЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ ВЫРАЖЕНИЙ БЛАГОДАРНОСТИ В УЗБЕКСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Рахимова Шахноза Джуракуловна

Термезского государственного педагогического института,
преподаватель кафедры практического английского языка

THE HISTORY AND ETYMOLOGICAL ORIGIN OF EXPRESSIONS OF GRATITUDE IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES

Rahimova Shahnoza Jo‘raqulovna

Termez State Pedagogical Institute,

Teacher at the Department of Practical English

e-mail:

raximovashaxnoza68

@gmail.com

Tel: +998995888525

Orcid: 0009-0007-

5855-1920

Annotatsiya: Ushbu tadqiqotda o‘zbek va ingliz tillaridagi minnatdorchilikni ifodalovchi birliklarning tarixiy va etimologik kelib chiqishi o‘rganiladi. Tadqiqotda rahmat aytish uchun ishlatiladigan leksik birliklar, iboralar va so‘zlar tahlil qilinib, ularning ildizlari va vaqt o‘tishi bilan ikkala madaniyatda qanday rivojlanganligi ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda, bu ifodalarning shakllanishiga ta’sir ko‘rsatgan madaniy va tarixiy omillar ta’kidlanadi, shuningdek, turli tarixiy davrlar, ijtimoiy me’yorlar va madaniy qadriyatlarning minnatdorchilikni qanday ifodalashga ta’sir qilgani solishtiriladi.

Kalit so‘zlar: tashakkur, madaniy kontekst, etimologik, tarixiy, Proto-Germanic, diniy madaniyat, do‘stona munosabat, Islom dini.

Аннотация: Данное исследование изучает исторические и этимологические корни выражений благодарности в узбекском и английском языках. Оно анализирует лексические единицы, фразы и слова, используемые для выражения благодарности, с акцентом на их происхождение и развитие во времени в обеих культурах. Исследование выделяет культурные и исторические факторы, повлиявшие на формирование этих выражений, сравнивая, как различные исторические периоды, социальные нормы и культурные ценности влияли на способы выражения благодарности.

Ключевые слова: благодарность, культурный контекст, этимологический, исторический, прагерманский, религиозная культура, дружба, ислам.

Annotation: This research explores the historical and etymological origins of expressions of gratitude in Uzbek and English languages. It examines the linguistic units, phrases, and words used to convey thankfulness, focusing on their roots and development over time in both cultures. The study highlights the cultural and historical factors that shaped these expressions, comparing how different historical periods, social norms, and cultural values have influenced the ways gratitude is articulated.

Key words: gratitude, cultural context, etymological, historical, Proto-Germanic, religious culture, friendship, Islam.

KIRISH(BВЕДЕНИЕ/INTRODUCTION).

Shukronalikni ifodalovchi birliklar har bir millatning madaniyati, diniy qarashlari va ijtimoiy munosabatlarini ko'rsatib beradi. Tilshunoslikda shukronalikni ifodalovchi birliklar, odamlar ortasida minnatdorchilini bildirish, bir-birlariga bo'lgan hurmat va samimiyligni ifodalashning muhim vositasidir. Ingliz va o'zbek tillari, o'zlarining tarixiy va madaniy kontekstida, minnatdorchiligni bildiradigan bir qator ifodalarni rivojlantirgan. Ushbu maqolamizda ingliz va o'zbek tillaridagi shukronalikni ifodalovchi birliklarning etimologik va tarixiy kelib chiqishi tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД / MATERIALS AND METHODS).

Maqolada shukronalikni ifodalovchi birliklarning etimologiyasi va tarixiy rivojlanishini o'rganish uchun turli manbalar, lug'atlar va ilmiy asarlardan foydalanilgan. Quyida bu adabiyotlar ro'yxatidagi asarlarga mos ravishda tahlil keltiriladi. Ushbu asar ingliz tilidagi so'zlarning etimologiyasi va ularning tarixini o'rganishga qaratilgan. Ayto asarida ingliz tilidagi «thank» va «gratitude» so'zlarining kelib chiqishi, ularning Proto-Germanic tiliga borib taqalishi, tarixan qanday rivojlanganligi va ularning zamonaviy ingliz tilidagi ahamiyati haqida keng ma'lumot beradi. Ayniqsa, «thank» so'zining o'ziga xos evolyutsiyasi, bu so'zning o'ylash (thought) ma'nosidan minnatdorchilik ma'nosiga o'tishi bu tadqiqotda alohida ta'kidlanadi. Ayto asarini o'rganish orqali ingliz tilidagi minnatdorchilik ifodalarining ijtimoiy va diniy kontekstlari haqida yaxshiroq tushuncha hosil qilinadi. [1] Crystalning asari ingliz tilining tarixi, leksik va grammatik o'zgarishlari, shuningdek, madaniy va ijtimoiy kontekstdagi roli haqida batafsil ma'lumot beradi. Bu asar, xususan, ingliz tilining semantik rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi madaniy, diniy va tarixiy omillarni o'rganishga yordam beradi. Tadqiqotda ingliz tilidagi «thank you» va «thanks» kabi ifodalar zamonaviy ijtimoiy munosabatlar va do'stona aloqalarda qanday ishlatilishini va ular orqali minnatdorchilikni ifodalash qanday an'analarga asoslanganini tushunishga imkon yaratadi. [2] Andreevning asari ingliz tilining tarixiy rivojlanishini o'rganadi, ayniqsa, tilshunoslikning fonetik, leksik va sintaktik o'zgarishlarini tahlil

qiladi. Bu asar ingliz tilidagi minnatdorchilikni ifodalovchi so'zlarning tarixiy o'zgarishlarini o'rganishda muhim ahamiyatga ega, chunki unda tilning rivojlanishining har bir bosqichida shukronalik ifodalarining qanday shakllanganligi va ularga madaniy ta'sirlar qanday ko'rsatilganligi haqida ma'lumot beriladi. Asar tilshunoslik va etimologiya sohasidagi keng bilimlarni taqdim etadi va tahlil qilishda qo'llaniladi. [3] Ushbu asar o'zbek tilining etimologiyasini o'rganishga bag'ishlangan va unda «rahmat», «minnatdorman» kabi minnatdorchilik ifodalari tahlil qilinadi. Rahmatullayevning asarida o'zbek tilidagi shukronalik so'zlarining arabcha va islomiy kelib chiqishi, ularning tarixiy taraqqiyoti va madaniy kontekstda qanday shakllangani yoritiladi. Asarda o'zbek tiliga arab tilidan kirgan «rahmat» so'zining ma'nosi va ishlatilishidagi o'zgarishlar hamda bu so'zning diniy va rasmiy kontekstdagi o'rni haqida muhim ma'lumotlar keltirilgan. [4]

MUHOKAMA(OБСУЖДЕНИЕ/DISCUSSION)

Ingliz tilidagi shukronalikni ifodalovchi birliklar:

«Thank» so'zi qadimiy ingliz tilidagi «þanc» (o'ylash, minnatdorchilik bildirish) so'zidan kelib chiqqan bo'lib, bu so'z Proto-Germanic tiliga borib taqaladi. Ingliz tilida «thank» so'zi minnatdorchilik bildiruvchi eng asosiy ifodadir va hozirda ijtimoiy, kundalik, va rasmiy munosabatlarda keng qo'llaniladi. **Thank (Eski ingliz tili)** — «Minnatdorchilik» tushunchasi zamonaviy ingliz tilidagi *thank* so'zida avvalgi «o'ylash» (thoughtfulness) tushunchasidan kelib chiqqan. Ushbu so'z, asosan, tarixiy Germaniya tilidagi *thank-*, *thengk-* shakllaridan kelib chiqqan, bu shakllar ingliz tilidagi *think* so'zini ham ishlab chiqqan. *Thank* fe'li aslida «fikr» (thought) ma'nosini bildirgan va bu ma'no 12-asrda Injilning tarjimasida uchraydi: «From the heart come evil thanks» (Matto 15:19), bu yerda Authorized Version «Out of the heart proceed evil thoughts» deb tarjima qilgan. «Fikr» ma'nosi «yaxshi fikr, xushmuomala» orqali «minnatdorchilik» ma'nosiga o'tgan.

«Thanks» — bu so'z «thank» so'zining ko'plik shakli bo'lib, qisqacha, norasmiy va ko'proq do'stona munosabatlarda ishlatiladi.

«Gratitude» – grateful – *Grateful* «Grateful» — bu qiziqarli bir sifat turidir. Minnatdor odamda bo'lgan «grate» (rahmat) so'zi endi eskirgan sifat

bo'lib, «yoqimli» va «minnatdor» ma'nolarini anglatadi, bu so'z lotincha "grātus" so'zidan olingan. -ful qo'shimchasi bilan tugaydigan sifatlarning o'zlari odatda nomlardan, nafaqat sifatlardan hosil bo'lishi odatdagi holat emas, va bu holatda, ehtimol, italyan "gradevole" («yoqimli») so'zining ta'siri bo'lishi mumkin. Lotincha "grātus" so'zi ham «yoqimli», ham «minnatdor» ma'nolarini anglatgan va ingliz tilida "congratulate" (tabriklash), "gratify" (qoniqtirish), "gratitude" (minnatdorchilik), "gratuity" (sovg'a, mukofot) kabi so'zlar bilan birga, shuningdek "grātia" (rahmat) so'zi orqali "grace" (rahmat), "gratis" (bepul) so'zlarini ham bergan.

«I appreciate it» iborasi ingliz tilida ko'proq rasmiy va chuqur minnatdorchilik ifodalash uchun ishlatiladi va bu ibora XIX asrda rivojlanib, zamonaviy ingliz tilida keng qo'llanila boshlagan.

Appreciate so'zi, "appraise" kabi, aslida biror narsaning narxini belgilash tushunchasidan kelib chiqqan. U lotincha "appretiāre" so'zidan keladi, bu esa ad- («yo'nalish», «to») va pretium («narx») so'zlaridan iborat birikma fe'l bo'lib, asosan biror narsaning qiymatini belgilash ma'nosini anglatadi. Ingliz tilida bu so'z «qadrini baholash» ma'nosida ishlatila boshlagach, uning salbiy ma'nosi bilan birga, «yuqori baholash» kabi ijobiy ma'no ham paydo bo'lgan. XVIII asrning oxirlariga kelib, "appreciate" so'zi «qiymatining oshishi» (ko'rinishidan, bu Amerika rivojlanishi) ma'nosini ham o'z ichiga olgan.

O'zbek tilidagi shukronalikni ifodalovchi birliklar: «Rahmat» so'zi arabcha «rahmah» (rahm, shafqat, rahmat) so'zidan olingan. Bu so'z musulmon dunyosining diniy ta'sirida rivojlangan va o'zbek tiliga arab tilidan kirgan.

«Minnatdorman» — bu so'z o'zbek tilining morfologiyasidan kelib chiqqan bo'lib, «minnat» (rahmat) va «dorman» (bo'lish) so'zlaridan hosil bo'lgan. Bu ifoda rasmiy yoki samimiy minnatdorchilikni bildirishda ishlatiladi.

«Shukr» so'zi arab tilidan olingan bo'lib, ayniqsa diniy kontekstda, Allohga shukr qilishda ishlatiladi. Bu so'z o'zbek tilida diniy madaniyatda chuqur ildizlarga ega. (تشکر Tashakkur) minnatdorchilik bildirish, rahmat aytish.

Yaxshi ish, xizmatni taqdirlab bildirigan minnatdorchilik, (tashakkur bildirmoq, aytmq, etmoq). Halol mehnati, be'minnat xizmatlari, tufayli ko'p sonli shogirdlar tashakkuriga, odamlar hurmatiga sazovor bo'lgan... ustozlar oz deysizmi.

Gazetadan. Musofir hayajonlanib, Me'morga qay yo'l bilan tashakkur aytishni bilmadi. Mirmuhsin. Me'mor.

Minnatdorchilik sifatida "Tashakkur, tashakkur! -koshinpaz nihoyatda xursand bo'lib kett. Mirmuhsin. Me'mor.

NATIJALAR (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS).

Ingliz va o'zbek tillaridagi shukronalikni ifodalovchi birliklarning etimologiyasi va tarixiy rivojlanishi ularning madaniy, diniy va ijtimoiy hayotidagi o'zgarishlarni aks ettiradi. Ingliz tilidagi «thank» va «thanks» so'zlari o'zaro minnatdorchilik va hurmat ifodalash uchun ishlatiladi va keng tarqalgan ijtimoiy an'ana sifatida qadim zamonlardan beri rivojlanib kelgan. O'zbek tilida esa, «rahmat» so'zi arabcha kelib chiqishi bilan diniy va rasmiy kontekstda ishlatilgan. Bu so'z o'zbek tiliga Islom dini orqali kirib, kundalik hayotda keng qo'llanila boshlagan.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION).

Ingliz va o'zbek tillaridagi shukronalik ifodalovchi birliklar o'z madaniy va diniy kontekstlariga asoslanib rivojlangan. Ingliz tilidagi birliklar ko'proq ijtimoiy va do'stona munosabatlarga asoslangan bo'lsa, o'zbek tilida diniy ta'sirlar (xususan, Islom dini) shukronalik ifodalarini shakllantirishda muhim rol o'ynagan. Tarixiy jihatdan, shukronalikni ifodalovchi birliklar har bir millatning ijtimoiy va madaniy qadriyatlarini aks ettirgan holda, o'z tillarida maxsus o'rin tutadi. Bu birliklarning etimologiyasi va rivojlanishi, shu bilan birga, tillarning o'zaro ta'siri va tarixi haqida muhim ma'lumotlarni taqdim etadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

(ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES)

1. Andreev V. The Historical Development of the English Language. Oxford University Press. 1998.
2. Ayto John. Word origins: the hidden histories of English words from A to Z. 2005. – 502 p.
3. Ayto John. Word origins: the hidden histories of English words from A to Z. – 251 p.
4. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press, 2003.
5. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining etimologik lug'ati. I jild. – Toshkent: Universitet, 2006.